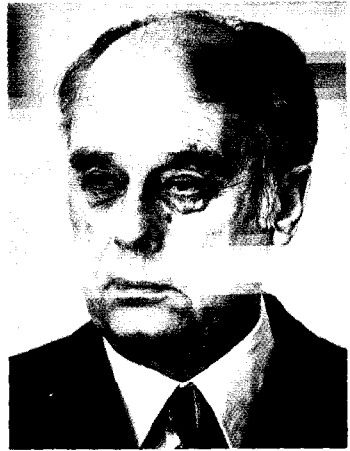

R. Tuomikoski 75-vuotias

R. Tuomikoski

Professori Risto Tuomikoski täytti 75 vuotta 24. tammikuuta. Hän on syntynyt Joensuussa, käynyt koulunsa Helsingissä ja tullut ylioppilaaksi 1930, valmistunut Helsingin yliopistossa filosofian kandidaatiksi 1936 ja väitellyt tohtoriksi 1942. Helsingin yliopistoon keskittyy hänen

Katsauksia

virkaauransakin: assistenttina eri kertoja vuosina 1934—47, kasvitieteen dosenttina 1945—47, apulaisprofessorina 1948—61 ja vihdoin biologisen taksonomian henkilökohtaisena ylimääräisenä professorina vuodesta 1961. Vuonna 1974 hän täysin palvelleena siirtyi eläkkeelle.

Biologian tutkijana ja opettajana Tuomikoski on tehnyt suuren ja arvostetun työn. Hän aloitti uransa hyönteistieteilijänä; kaksisiipisten etologian tutkijana hän on Suomessa uranuurtaja. Jo kolmikymmenluvun lopussa hänen päharrastuksensa suuntautui kuitenkin botaniikkaan. Sen alalta on mm. hänen väitöskirjansa, jonka aiheena oli Itä-Suomen korprien kasvillisuus. Nelikymmenluvun loppupuolella hän teki tutkimusmatkoja Kanadaan ja syvensi sillä lailla muutenkin oivallista kasvien ja eläinten tuntemustaan. Kasvitieteilijänä hän rupesi nyt harrastamaan varsinkin sieniä. Myöhemmin hän on jälleen palannut nuoruusvuosiensa aihepiiriin entomologiaan ja selvittellyt useissa tutkimuksissaan sienisääskien taksonomiaa.

Tässä olisi maineikasta tutkijanuraa kylliksi. Tuomikosken monipuolisuus ilmeni kuitenkin jo varhain myös kielellisenä ja kielitieteellisenä lahjakkuutena. Yleisessä tiedossa ei liene, että hän jatkosodan aikana toimi puolustusvoimien päämajassa salakirjoituskoodien asiantuntijana. Virittäjän lukijoiden tietoon hänen kielelliset harrastuksensa tulivat viimeistään vuonna 1952, jolloin lehdesämme julkaistiin hyvää tyyliä ja kielenerittelykykyä osoittava kirjoitus »Muukalaisperäistä vertauksenomaisuutta biologisessa kielessämme» (ilmestynyt sitä ennen samanvuotisessa Luonnon Tutkijassa). Tuomikosken ihailtavan selkeään, suppeaan ja täsmälliseen kielenkäyttöön on suuri yleisökin saanut tutustua hänen toimittamastaan käytännön sienioppaasta (Sienet värikuvina, 1959). Kieliväki tuntee hänen tyyliinsä varsinkin hänen myöhemmistä Virittäjän-kirjoituksistaan. Itse hän vaatimattomasti kertoo saaneensa oppia kirjoittamisen taitoon ja

muiden laatimien heikkojen käsikirjoitusten viimeistelyyn käytännön työssä, ollessaan neli- ja viisikymmenluvulla Luonnon Tutkijan toimittajana.

Varsinaiseen lingvistiikkaan Risto Tuomikoski ilmaantui yhtäkkiä vuonna 1969, jolloin Virittäjässä julkaistiin hänen artikkelinsa »Lauseiden ja virkkeiden terminologiasta» ja Suomi-sarjan 114. osassa hänen laajahko tutkimuksensa »Asemoisilmaustemme luokittelusta». Biologisen taksonomin rooli oli nyt vaihtunut lingvistisen taksonomin rooliksi — taksonomia käsitettynä avarasti kielen ilmiöiden systemaattiseksi erittelyksi eikä generativistien tapaan yksityiskohtien marroksi luetteluksi. Jo lausetta ja virkettä koskeva tutkielma oli tarkkanäköistä työtä. Asemoisteos vuorostaan syvensi suuresti suomen pronomineista ja pronominin tapaisista ilmauksista aiemmin luotua kuvaa; se hienonsi jaottelua, osoitti jaottelun vaikeudet ja paljasti monet pinnanalaiset yhteydet. Se osoitti myös huomattavaa kielitieteellistä lukeneisuutta, joka tässä vaiheessa pohjautui lähinnä fennistiikan tutkimuskirjallisuuteen. Teokseen liittyi läheisesti korrelaatin käsitettä selvittävä tutkielma »Yleiskielemme korrelaattisuhteista», jonka Tuomikoski samana vuonna julkaisi luokkatoverinsa Paavo Siron 60-vuotispäiväksi toimitetussa juhlakirjassa (Acta Universitatis Tampereensis A 26).

Jo näissä tutkimuksissa ilmeni vankka yleislingvistinen ote. Se vankistui edelleen, kun Tuomikoski nopeasti rupesi syventymään ulkomaiseen syntaktis-semanttiseen kirjallisuuteen, vanhaan ja etenkin uuteen, jota kuusikymmenluvulta lähtien oli tulvinut eri oppisuuntien nimissä. Tätä vaihetta ennakoi jo Virittäjässä 1969 ilmestynyt arvostelu Simon C. Dikin vastailmestyneestä rinnastusta käsittelevästä monografiasta. Rinnastuksen pulmat askarruttivat Tuomikoskea noihin aikoihin muutenkin; se näkyy mm. välimerkintäseikkoja koskevasta osuvasta kirjoituksesta »Pelkkä pilkkuko? Entä puolipiste?» (Vir. 1970).

Vuosina 1971—73 Tuomikoski sitten julkaisi Virittäjässä sarjan oppineita ja terävää oivallusta osoittavia tutkielmia syntaksimme keskeisistä kysymyksistä. Läh-tökohtana oli aina jokin ilmiöryhmä, jonka kuvauksen tai termistön hän oli huomannut jääneen lauseopissamme ha-taraksi. Tutkielma »Persoona, tekijä ja henkilö» (Vir. 1971) selvensi asioita sekä fennistiikan että yleislingvistiikan kannal-ta, ja niin selvensi myös toinen tutkielma »”Neksus” suomen lauseopissa» (samoin Vir. 1971). Valaiseva oli myös selvitys »Adjektiivin ja adverbien eroista» (Vir. 1973), jossa Tuomikoski monipuolisesti perustellen asettui sille kannalle, että on luontevinta pitää adjektiivivartaloisia -*sti*-päätteisiä muotoja adjektiivien taivutus-muotoina eikä adverbina. Samana vuonna 1973 hän piti lauseopin ja seman-tiikan päivillä Turussa esitelmän »Objek-tinsijaisista määrän adverbialeista». Tarkkaan erittelyyn siinä yhtyi perin-pohjainen asiantuntemus ja syntaktis-semant-tisten suhteiden hallinta. Täydennettynä esitelmä ilmestyi Virittäjässä 1978. Tuomikosken OSMA-kirjoitus on niitä syn-taktisen keskustelumme puheenvuoroja, joita myöhempikään tutkimus tuskin koskaan voi sivuuttaa.

Seitsenkymmenluvun alkupuolelta muistuu mieleen myös pari sisällökästä esitelmää, jotka Tuomikoski piti Kotikie-len Seurassa. Toisen (1970) nimenä oli »Predikatiivisten essiivimääritteiden lau-seenjäsenyys»; siinä hän mm. päätyi hyvin perustein sellaiseen tulokseen, ettei essiivimuotoisia ns. predikatiivisia lauseen-vastikkeita (»appositiioita») ole syytä kä-sittää eri lauseenjäseneksi kuin essiiviset predikatiiviadverbialit. Toisen (1975) hän piti »*Etteikö*-rakenteesta». Se sisälsi huomioita, joilla on merkitystä paitsi suomen konjunktiiosyntaksin kuvaukselle myös käytännön kielenviljelylle. Valitet-tavasti Tuomikoski ei ole muilta töiltään saanut tilaisuutta näiden esitelmiensä viimeistelyyn ja julkaisemiseen.

Lauseopin tutkijana Tuomikoski on eklektikko: hän on lukenut kaiken löytä-mänsä aihepiiriä koskevan mutta vais-tokkaasti valikoinut ne teoreettiset näke-mykset, joiden varassa hän on oman kan-tansa kehitellyt. Raikasta suhteellisuus-dentajua osoittavat monet hänen kirjoj-tustensa loppupuolen huipennukset, jois-sa on melkein aforistista voimaa: »Tässä kirjoituksessa esitetyt käsitteet nimityksi-neen eivät sen paremmin kuin eräät muutkaan kieliopin käsitteet sovellu kiis-tattomasti jokaiseen kielessä esiintyvän tapaukseen. Ne ovat — niin kuin useat muutkin — vain apuneuvoja, joiden avul-la voi hallita tyyppilliset ja onneksi myös useimmat tapaukset ja joiden valossa voi tarkastella poikkeavan tyyppisiä ilmauk-sia.» (Vir. 1969 s. 68.) »Ilmeisesti *imperso-naalisuuden* mukauttaminen suomessa *per-sonattomaksi* johtuu vain kansainvälisen termin kunnioittamisesta. Mutta onko syytä kieleemme kotiuttaa kansainvälisiä epätarkkuuksia?» (Vir. 1971 s. 151.) »Aivan yhtenäiseksi ei objektien lauseenjä-senluokkaa näin menetellenkään saada. Välitapaukset voivat olla kiintoisampia kuin jyrkkäräjaiset luokat.» (Vir. 1978 s. 49.)

Varsinkin seitsenkymmenluvulla Risto Tuomikoski oli innokas alamme kokouk-sissa, seminaareissa, erinimisillä »päivil-lä» kävijä. Ahkerasti hän noissa tilaisuuk-sissa käytti myös puheenvuoroja. Hänen mukanaolonsa sähköisti tunnelmaa, ja keskustelutuokioissa hän antoi älynsä ki-pinöidä ja palautti puhekumppanilleen sanan sanasta, kaksi parhaasta, höysteenä usein kirpeä ironia. Sekä kirjoitustensa et-tä suullisten puheenvuorojensa ansiosta entomologi ja botanisti Risto Tuomikoski nousi kielitieteelliseksi vaikuttajaksi.

Hiukan myöhässä merkkipäivästä esit-tävät Kotikielen Seura aktiiviselle jäsenel-leen ja Virittäjä uutteralle avustajalleen parhaat onnentoivotukset.

TERHO ITKONEN